

ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ ΡΕΥΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΙΑΤΡΙΚΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Τοῦ ΣΤΑΘΗ ΚΑΝΝΑΒΟΥ

Ἱατροῦ

Τὰ «Σύγχρονα Θέματα» θὰ χρειαστεῖ ὅπως δὴποτε νὰ δώσουν στοὺς ἀναγνώστες τους μιὰ ἀπεικόνισι τῶν γενικῶν θεωρητικῶν ἀντιλήψεων ποὺ ἐπικρατοῦν σήμερα στὴν ἰατρική. Τὸ πρόβλημα εἶναι φανερό ὅτι ἔχει γενικώτερο ἐνδιαφέρον καὶ σημασία. Μιὰ κατακόρυφη, ὡστόσο, προσπέλασίς του, μιὰ ξεκομμένη ἀπὸ τὶς πηγές του καὶ ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἱστορικῆς ἐποπτείας ἀνάλυσις, ὅπως δὴποτε θὰ ἐξημίωνε καὶ θὰ ὀδηγοῦσε ἴσως σὲ ἀποτυχία καὶ τὴ φιλοτιμώτερη προσπάθεια. Πιο πολὺ αὐτὸ ἰσχύει γιὰ τὸν τόπο μας, ὅπου δὲν ἔχει γίνει ὡς τώρα μιὰ υπεύθυνη δημόσια ἐκτίμησι τοῦ θέματος καὶ δὲν ὑπάρχει καμμιά σχετική προεμπειρία.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ πρόβλημα τῆς μελέτης τῶν πρώτων πηγῶν τοῦ ὕλισμου καὶ τοῦ ἰδεαλισμοῦ στὴν ἰατρική ἔχει τὴ δική του ξεχωριστὴ ἀξία ἂν μάλιστα ἡ μελέτη του γίνει μὲ ὀρθὸ κριτήριο.

Ἡ ἀνάγκη τῆς κοσμοθεωρίας — ἔλεγε ὁ ἱστορικὸς τῆς ἰατρικῆς Φ.Ρ. Μποροντούλιν — ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς οὐσιωδέστερες ἀνάγκες κάθε σκεπτόμενου ἀνθρώπου. Πολὺ μεγαλύτερη φυσικὰ εἶναι ἡ σημασία τῆς κοσμοθεωρίας γιὰ μιὰ ἐπιστήμη. Ἀποτελεῖ τὴ φιλοσοφική της βάση, δίχως τὴν ὁποία δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δοθοῦν ἀπαντήσεις στὰ κεφαλαιώδη προβλήματα τῆς ἐπιστήμης — στὰ προβλήματα τῆς προελεύσεως τοῦ κόσμου, τῆς ζωῆς, τῆς ψυχικῆς δραστηριότητος κ.λ.π.

Ὁ Ι. Π. Παύλωφ στὶς ἀναμνήσεις του ἔλεγε ὅτι καὶ ὁ ἴδιος καὶ οἱ φίλοι του ἀπὸ νέοι δὲν μπορούσαν νὰ ἐννοήσουν, πῶς μπορεῖ νὰ ζεῖ κανεὶς καὶ νὰ μὴν ἔχει μιὰ συγκεκριμένη κοσμοθεωρία ἢ, ὅπως ἔλεγε, μιὰ συγκεκριμένη «γενικὴ ἀποψις γιὰ τὸν κόσμον καὶ τὴ ζωή». Καί, ὅπως βεβαιώνουν οἱ πλησιέστεροι μαθητές του Κ. Μ. Μπίκωφ κ. ἄ., ὁ Παύλωφ εἶχε μελετήσει τὰ κυριώτερα ἔργα τῶν προοδευτικῶν φιλοσόφων.

Εἶναι αὐτονόητο ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς κοσμοθεωρίας εἶναι τὸ ἴδιο καὶ ἴσως πὺλ πολὺ ζω-

τικὴ στὴν ἰατρικὴ ἐπιστήμη ποὺ ἔχει ἄμεσο ἔργο τῆς τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς.

Βέβαια ἡ ἀντιμετώπισις τῶν νόσων καὶ ἡ δημιουργία τῆς ἰατρικῆς ἀνήκει στὰ πύθ πεστικά προβλήματα τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ δεδομένα τῆς ἀρχαιολογίας καὶ ἐθνογραφίας διαπιστώνουν ὅτι μερικὲς θεραπευτικὲς μέθοδοι εἶχαν δημιουργηθεῖ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἀκόμη τοῦ πρωτόγονου κοινοτικοῦ συστήματος καὶ μάλιστα στὴν πύθ παλιά του περίοδο — στὸν καιρὸ τῆς μητριαρχίας. Ὡστόσο στὴν περίοδο αὕτῃ ἦταν ποὺ ἀκόμη διεπλάθετο ἡ μέγιστη ἐπίτευξις τοῦ ἀνθρώπου — ἡ δημιουργία τοῦ ἐναρθρου λόγου. Κατὰ συνέπειαν τότε δὲν μπορούσε νὰ ὑπάρχει κοσμοθεωρία, γιὰτὶ εἶναι γνωστὸ ὅτι χωρὶς ἐναρθρο λόγο, χωρὶς δηλαδὴ τὴ δυνατότητα τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν ἀφαιρέσεων, ὅχι μόνο φιλοσοφικὴ σκέψις δὲν εἶναι δυνατή, μὰ οὔτε καὶ ὁ στοιχειώδης στοχασμός. Ἐξ ἄλλου στὶς ἀρχὲς τῆς περιόδου αὕτης δὲν εἶχε ἀνακαλυφθεῖ καὶ ἡ φωτιά, ἡ ὁποία ὅπως ξέρουμε, ἀπετέλεσε τὴν πρώτη ἐπανάστασι στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ὁποία ἐμείωσε τὴν ἐξάρτησί του ἀπὸ τὴ φύσι, τὸν ἔβγαλε ἀπὸ τοὺς ἀρχικούς τόπους διαβιώσεώς του καὶ τὸν διεσκόρπισε σὲ μεγάλη ἐπιφάνεια τῆς γῆς, τοῦ ἄλλαξε τὴν τροφὴ του καὶ τὸν βόηθησε νὰ δημιουργήσει τὰ πρῶτα ἀξιόλογα ἔργαλειά. Ὁμως ἡ τροφὴ καὶ μετὰ τὴν ἀνακάλυψι τῆς φωτιᾶς παρέμενε κατ' ὑπεροχὴ φυτικὴ καὶ ἔτσι καὶ πάλι ὁ ἀνθρώπος συνέχιζε μὲ τὴν προσωπικὴ του ἐμπειρία νὰ διαχωρίζει τὰ δηλητηριώδη ἀπὸ τὰ θεραπευτικὰ φυτά. Ἐννοεῖται ὅτι στὶς ἀρχὲς ὁ διαχωρισμὸς αὐτὸς ποὺ ἀποτελεῖ ἕνα σπέρμα ἐπιστήμης δὲν ἐγίνετο ἡθελήμενα ἀπὸ πρῖν. Ἦταν τυχαῖος καὶ δὲν εἶχε στοιχεῖα θεωρητικῆς προϋποθέσεως. Οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ποὺ πρέπει νὰ ἔκαναν κάπως συνειδητὰ τὸ διαχωρισμὸ αὐτὸ ἦταν οἱ μητριαρχοί. Ἡ ἀρχηγὸς τῆς μητριᾶς, ὄντας ἡ πρεσβύτερη τῆς οἰκογένειας καὶ κατόπι τοῦ

γένους, έπρεπε νά φροντίζει τήν ύγεία καί τή ζωή τών συγγενών της. Γι' αυτό καί τò άρχαίο σλαβικό όνομά της ήταν: Μπερεγκίνα, δηλαδή Προστάτρια. 'Η μητριαρχος λοιπόν πρέπει νά είναι ή πρώτη γιατρός στή γή καί σέ συνεργασία μ' όλο τόν πληθυσμό ή πρώτη δημιουργός τής Ιατρικής.

Τ Ιατρική τής έποχής τής μητριαρχίας αναπτύχθηκε πò πέρα όταν ό άνθρωπος πέρασε στήν κυνηγετική οίκονομία, όταν ανακάλυψε τò τόξο καί τò βέλος. 'Η ανακάλυψις αυτή είναι εύκολονόητο ότι προϋποθέτει τήν ύπαρξι μιās προχωρημένης πιά νοητικής ικανότητας του ανθρώπου. Ότι έτσι έχει τò ζήτημα επιβεβαιώνεται από τις ανθρωπολογικές έρευνες. Τά υπολείμματα τών 80 ανθρώπων του Κρομανιόν, πού ανήκουν στήν έποχή αυτή, είναι κατά πολυ πò εξέλιγμένα του ανθρώπου του Νεάντερταλ, πού ανήκει σέ παλιότερη έποχή.

'Η άσήμαντη αυτή, από πρώτη ματιά, ανακάλυψις του τόξου, έφερε όλόκληρη ανατροπή στή ζωή του ανθρώπου, ό όποιος από παθητικός μέχρι τότε συλλέκτης τών έτοιμων αγαθών τής φύσεως έγινε ενεργητικός κυνηγός. 'Ετσι, στο τελευταίο αυτό στάδιο τής μητριαρχίας άλλαξαν πάλι έντονα οί όροι τής υλικής ζωής του ανθρώπου. Τò θήραμα έγινε μόνιμη τροφή καί τò κυνήγι ένας κλάδος εργασίας. 'Από τὰ εύρήματα τής αρχαιολογίας διαπιστώνεται ότι σέ πολλά ένδειατήματα ανθρώπων τής περιόδου αυτής, (όμοια τών όποιων άνευρέθηκαν στο έδαφος όλης τής Ευρώπης), ανακαλύφθηκαν υπολείμματα τεράστιου, για τους 50—100 ανθρώπους πού ζούσαν σέ κάθε ένδιαίτημα, πλούτου (μαμούθ, λαγοί, ρινόκεροι, ταύροι κ.λ.π.). Σ' ένα τέτοιο ένδιαίτημα, στο Προμούστιε τής Μοραβίας, εκτός από τὰ υπολείμματα τών άλλων ζώων, άνευρέθηκαν καί τέτοια 1.000 μαμούθ.

Στο τελευταίο αυτό στάδιο τής μητριαρχίας ό άνθρωπος περνώντας στήν κυνηγετική οίκονομία καί στή ζωική τροφή ανέκάλυψε καί τις θεραπευτικές ιδιότητες μερικών όργάνων ζώων. Στο στάδιο αυτό είναι πού ό άνθρωπος άρχισε νά κάνει καί μερικές γενικεύσεις στή νέα πρακτική του καί στήν Ιατρική.

'Η Ιστορία δείχνει ότι τή γενίκευσι αυτή τήν έκαναν ξεκινώντας από τή γενική κοσμοθεωρία πού έδημιούργησαν περνώντας στήν κυνηγετική οίκονομία. 'Η κοσμοθεωρία αυτή συνίστατο στο ότι ό άνθρωπος άρχίζοντας νά διαθέτει άνύπαρκτα, σέ σύγκρισι με προηγούμενα, αγαθά για τή ζωή του, άρχισε καί νά διερωτάται ποιός του έδωσε αυτόν τόν πλούτο. 'Η πρωτόγονη φιλοσοφική απάντησις στο έρώτημα αυτό ήταν — τò ζώο. Πέρα όμως απ' αυτό τώρα οί άνθρωποι καί τήν προέλευσί τους άρχισαν, ως γνωστόν, νά τήν ανάγουν στα ζώα καί στις φυλές τους έδιναν όνόματα ζώων καί σαν «προστάτη» τους αναγνώριζαν κάποιο ζώο πού οί 'Ινδιάνοι τής 'Αμερικής τò λένε «Τοτέμ», δηλαδή τò «γένος μου». Τò το-

τέμ είναι γεννάρχης καί προστάτης τής υγείας καί γι' αυτό τò λένε καί Ιατρικό ζώο. Προς τιμή του γεννάρχη αυτού, τής πηγής όλων τών αγαθών καί φύλακα τής υγείας, στήν είσοδο τών ένδειατημάτων τους καί στήν άπλωσιά μπροστά από τις καλύβες τους άνεγείρουν στήλη με παραστάσεις του ζώου αυτού, για τò όποιο όργανώνουν καί γιορτές. 'Η Ιατρεία αυτή ώστόσο δέν έχει τίποτε τò θρησκευτικό. Οί αρχαιολόγοι καί οί ένθνογράφοι βεβαιώνουν ότι στήν πρωτόγονη κοινωνία θρησκευτικές αντίλήψεις δέν υπήρχαν. Αυτές γεννήθηκαν στο έπόμενο μεγάλο στάδιο εξέλιξεως τής ανθρώπινης κοινωνίας, στή δουλοκτητική κοινωνία.

Κλείνοντας λοιπόν τήν ανασκόπησι τής περιόδου τής μητριαρχίας βλέπουμε ότι ή ανάπτυξις τών όρων τής υλικής ζωής ήταν ή πραγματική αίτία πού προκάλεσε τή γένεσι καί τήν ανάπτυξι τής Ιατρικής καί χωρίς τους όρους αυτούς ούτε ή άγάπη προς τόν πλησίον, ούτε τò ένστικτο αυτοσυντηρήσεως δέν είναι δυνατό νά λειτουργήσουν καί νά δημιουργήσουν έπιστήμη.

Η μεγάλη, θάλεγε κανείς, ανάπτυξις τής Ιατρικής έρχεται στή δεύτερη περίοδο τής πρωτόγονης κοινωνίας, στήν πατριαρχική περίοδο, όποτε ή οίκονομία από κυνηγετική μετατρέπεται σέ κτηνοτροφική καί όπου με τή δημιουργία τής άγγειοπλαστικής καί τήν ανακάλυψι τών μετάλλων είναι δυνατόν νά γίνει βρασμός τών φυτών καί έξαγωγή τών θεραπευτικών τους ουσιών καί νά κατασκευασθούν μετάλλινα χειρουργικά εργαλεία. 'Από τò άλλο μέρος οί ποιμένες τής πατριαρχικής περιόδου είχαν περισσότερες εύκαιρίες νά μελετούν τις ιδιότητες τών φυτών, παρακολουθώντας τήν ενεργεία τους στα έξημερωμένα ζώα. Στήν κυνηγετική περίοδο είναι φανερό ότι τέτοιες παρατηρήσεις δέν ήταν δυνατές. Στο μεταξύ οί ποιμένες έχρειάζοντο πολλές φορές καί νά διενεργήσουν ώρισμένες χειρουργικές επεμβάσεις στα ζώα τους πού έτραυματίζοντο, είτε μεταξύ τους, είτε από τὰ άγρια ζώα. Τις χειρουργικές αυτές επεμβάσεις πού επαλήθευαν στα ζώα, οί πρωτόγονοι αυτοί χειρουργοί τις χρησιμοποιούσαν έπειτα καί στους ανθρώπους. 'Υπολογίζεται ότι από τότε ήταν γνωστή ή καισαρική τομή, ό ευνουχισμός, ό δαμαλισμός, ή ανάταξις τών έξαρθημάτων κ.λ.π.

Φυσικά καί όλη ή νέα τούτη πρακτική ήταν άμεσο αποτέλεσμα τής μεταβάσεως στις νέες υλικές συνθήκες — στον κτηνοτροφικό καί ποιμενικό τρόπο ζωής. 'Η έξημέρωσις τών ζώων έδημιούργησε όλόκληρη επανάστασι καί στήν οίκονομία καί στή συνείδησι τών πρωτόγονων ανθρώπων. Στις αρχές «ή ανήκουστη, ως τότε, αυτή πηγή πλούτου» ήταν περιουσία όλοκλήρου του γένους. Γρήγορα όμως οί στάνες τών έξημερούμενων ζώων πέρασαν στήν ιδιοκτησία του άντρα κι' αυτό

ἔφερε τὴν ἀνατροπὴ τῆς μητριαρχίας καὶ τὴν ἐμφάνισι τῆς πατριαρχίας. Στὸ μεταξὺ ὅσο ἡ περιουσία συγκεντρώνονταν στὰ χέρια τοῦ ἀντρα ἐγκαθίστατο καὶ τὸ δικαίωμα τῆς κληρονομίσεως μὲ βάση τὴ συνέχεια τοῦ πατέρα καὶ ἡ καταγωγή πιά λογαριάζονταν ἀπὸ τὸν πατέρα καὶ ὄχι ἀπὸ τὴ μητέρα.

Ὅλ' αὐτὰ δημιουργοῦν ἀνατροπὴ καὶ στὴν κοσμαντίληψι τοῦ πρωτόγονου ποιμένα. Πρὶν τὴν ποιμενικὴ περίοδο οἱ παραστάσεις γιὰ τὴ γενναρχία καὶ τὴν πηγὴ τῶν ἀγαθῶν συνεδέοντο μὲ τὰ ζῶα. Τώρα οἱ ιδέες αὐτὲς ἀπωθοῦνται ἀπὸ τὴν ιδέα τοῦ ἀνδρα - γεννάρχη, ὁ ὁποῖος ἔχει τὸ συγκεκριμένο δικό του ὄνομα, ὁ ὁποῖος ἐξημέρωσε καὶ ἐπολλαπλασίασε τὸ ποῖμνιο καὶ ἐδημιούργησε μιὰ ἀνεξάντλητη πηγὴ ἀγαθῶν καὶ στὸν ὁποῖο φυσικὰ ἀνήκει εὐγνωμοσύνη καὶ σεβασμός. Δημιουργήθηκε ἔτσι «ἡ χωριστὴ προσωπικότης» καὶ ἐγκαταστάθηκε ἡ λατρεία τοῦ προγόνου. Ἀπὸ τὴ νέα αὐτὴ κοσμοθεωρία ξεκινώντας οἱ ποιμένες ἐδημιούργησαν νέες ιδέες καὶ γιὰ τὴν προέλευσι καὶ γιὰ τὴ θεραπεία τῶν ἀσθενειῶν. Οἱ ιδέες αὐτὲς τώρα συνεδέοντο μὲ τὸν πρόγονο-ἄνδρα, ὁ ὁποῖος δὲν ἐννοεῖται πάντα σὰν προστάτης καὶ ὑπερασπιστὴς τῶν ἀπογόνων του, ἀλλὰ καὶ σὰν ὑπαίτιος τῶν ἀσθενειῶν, ὅταν τὰ ἀγαθὰ ποὺ τοὺς κληρονόμησε εἶναι ἀνεπαρκῆ. Στὴν τελευταία περίπτωσι ὁ πρόγονος, ἂν καὶ πεθαιμένος, ἐγκατοικεῖ στὸ σῶμα τῶν ἀπογόνων, τοὺς βασανίζει καὶ τοὺς ἀρρωσταίνει.

Μιὰ τέτοια ἐρμηνεία τῆς ἀρρώστειας χρειάζεται μεγάλη φαντασία. Ὁ Μάρξ παρατηρεῖ ὅτι κυρίως «ὅταν ἀναπτύσσεται ἡ φαντασία τοῦ ἀνθρώπου, ἄρχισαν ν' ἀναπτύσσονται καὶ οἱ ἀνώτερες ιδιότητές του». Ἡ φαντασία, τὸ μεγάλο αὐτὸ ἀγαθό, ἄρχισε τώρα νὰ δημιουργεῖ τὴν ἄγραφη φιλολογία τῶν μύθων, τῶν παραδόσεων καὶ διηγήσεων, ἀσκώντας τεράστια ἐπίδρασι στὴν ἀνάπτυξι τοῦ ἀνθρώπινου γένους.

Ὅπως τέθηκε τώρα τὸ πρόβλημα τῆς ἀρρώστειας, ἐπροκάλεσε σειρὰ νέων πρακτικῶν μεθόδων θεραπείας, οἱ ὁποῖες ἤρθαν νὰ συμπληρώσουν τὶς παλιές καὶ οἱ ὁποῖες κύριο στόχο εἶχαν τὴν ἐξιλέωσι ἢ τὴν ἀποδίωξι τοῦ προγόνου ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ ἀπογόνου. Αὐτὸ ἀργότερα ὁδήγησε καὶ στὴ θεοποίησι τοῦ προγόνου, στὴν πολυθεία, στὴ δημιουργία τῶν τεμενῶν καὶ στὴν λατρικὴ τῶν τεμενῶν, ἡ ὁποία δὲ πολλὰ μοιάζει μὲ τὴν ἐκφοβιστικὴ λατρικὴ (διάφορες σκηνοθεσίες γιὰ νὰ φύγει ἀπὸ τὸ σῶμα ὁ πρόγονος) τῶν ποιμένων.

Ἔτσι, στὸ πρωτόγονο κοινωνικὸ σύστημα οἱ λατρικὲς γνώσεις ἀπὸ τὶς ἀρχές τους ἦταν γνώσεις ἐμπειρικὲς ποὺ συσσωρεύονταν ἀπὸ τὴν πεῖρα τῶν πλατειῶν μαζῶν καὶ ἀναπτύσσονταν μὲ βάση τὴν ἀνάπτυξι τῶν ὕλικῶν ὁρῶν τῆς ζωῆς. Πολλοὶ ιστορικοὶ θεβαιώνουν ὅτι ἡ ἀνάπτυξι τῆς λατρικῆς καθορίσθηκε ἀπὸ τὴ φιλευσπλαγχνία καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον. Ἡ θέσις ὅμως

αὐτὴ παραγνωρίζει ὅτι γιὰ νὰ ἀναπτυχθοῦν οἱ ιδιότητες αὐτὲς χρειάζεται πρῶτα νὰ πραγματοποιηθοῦν ὠρισμένοι ὕλικοι ὅροι ἐπάρκειας ἀγαθῶν καὶ ἀκόμη λησμονοῦν ὅτι σὲ καιροὺς πείνας οἱ πρωτόγονοι ἄφριναν χωρὶς τροφὴ τοὺς γέρους καὶ τοὺς βαρεῖα ἀρρωστούς.

Τὸ ἐπόμενο στάδιο ἀναπτύξεως τῆς λατρικῆς συμπίπτει μὲ τὴ μετάβασι τῆς ἀνθρωπότητας ἀπὸ τὴν ποιμενικὴ οἰκονομία στὴ γεωργικὴ καὶ ἀπὸ τὸ πρωτόγονο κοινωνικὸ σύστημα στὸ δουλοκτητικόν.

Μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες ἐπιτεύξεις τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ἡ ἐμφάνισις τῆς γραφῆς, χάρις στὴν ὁποία οἱ λαοὶ τῆς Ἀρχαίας Ἀνατολῆς ἄφισαν μεγάλον ἀριθμὸ γραπτῶν μνημείων. Ἀπὸ τὰ μνημεῖα αὐτά, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἀρχαιολογικὸ ὕλικο, προκύπτει ὅτι στὸ στάδιο τοῦτο, πλάϊ στὴ λαϊκὴ λατρικὴ, ποὺ παραμένει ἡ βασικὴ μορφή λατρικῆς, ἐμφανίζεται καὶ ἡ λατρικὴ τῶν τεμενῶν, σὰν ἓνα φαίνόμενο τοῦ κράτους. Τώρα ἡ λαϊκὴ λατρικὴ μὲ τὸν καταμερισμὸ τῆς δουλειᾶς ξεχωρίζει ἀπὸ τὶς ἄλλες τέχνες καὶ γίνεται ἐπαγγελματικὴ. Τώρα ἐμφανίζονται καὶ οἱ πρῶτες λατρικὲς σχολές. Στούς νόμους τοῦ Χαμουραμπί, ποὺ ἀνάγονται στὸ 180 αἰῶνα π.Χ., ὄχι μόνο διακατονίζονται κατὰ εἶδος ἐπεμβάσεως οἱ ἀμοιβὲς τῶν γιατρῶν, ἀλλὰ καὶ ὁρίζεται π.χ. ὅτι κόβεται τὸ χέρι τοῦ γιατροῦ, ἂν προξενήσῃ στὸν ἀρρωστο βλάβη. Γιὰ νὰ διαδραματίζουν τόσο ὑπεύθυνο ρόλο οἱ γιατροί, σίγουρα πρέπει νὰ ἐτύχαιναν καὶ εἰδικῆς μορφώσεως. Τὴ μόρφωσι αὐτὴ τὴν ἔδιναν οἱ λατρικὲς σχολές, οἱ πρῶτες πάνω στὴ γῆ — οἰκογενειακὲς λατρικὲς σχολές. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογένειας τῆς λατρικῆς σχολῆς μετέδιδε τὰ μυστικά του μονάχα στὰ μέλη τῆς οἰκογένειάς του.

Στὸ δουλοκτητικὸ σύστημα ἡ προέλευσις τῆς ἀρρώστειας ἔπαψε νὰ συνδέεται μὲ τὴν μητριαρχο, ἢ μὲ τὸ ζῶο ἢ μὲ τὸν πρόγονο καὶ κατὰ πρῶτο λόγο συνδέεται μὲ τὴν τροφὴ (ὑπερσιτισμὸς ἢ ὑποσιτισμὸς), μὲ τὸ κλίμα (ὕγρὸς, ξηρὸς, θερμὸς, ψυχρὸς ἄνεμος), μὲ τὴν ἀνεπάρκεια τῆς ἀτομικῆς ὑγιεινῆς καί, γιὰ μερικὲς ἀρρώστειες, μὲ τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν κινήσεων. Παράλληλα πρὸς τὴν ὕλιστικὴ αὐτὴ ἀντίληψι τῆς λαϊκῆς λατρικῆς, δημιουργεῖται καὶ ἡ ἀντίληψις ποὺ συνδέει τὴν ἀρρώστεια μὲ τὴν ὁργὴ τῶν θεῶν. Ἀνάλογα καὶ ἡ θεραπεία ἢ ἔχει ρεαλιστικὴ βάση (καθάρσις, ἐμετικά, δίαιτα, ὀφθαλμαλοιφεῖς) ἢ στηρίζεται στοὺς θρησκευτικoὺς ὕμνους, χοροὺς καὶ στίς ἄλλες μυστικιστικὲς τελετουργίες.

Στὸ στάδιο αὐτὸ μπορεῖ νὰ ποῦμε ὅτι ἡ λατρικὴ ἔχει τὴ θεωρητικὴ τῆς βάσι—ξέρει δηλαδὴ ἀπὸ πρὶν τί θὰ κάνει σὲ κάθε συγκεκριμένη περίπτωσι. Ἡ θεωρητικὴ αὐτὴ βάσις ἐδημιουργήθηκε μὲ τὴν ἐμφάνισι τῶν νέων ὁρῶν ὕλιστικῆς ζωῆς τῆς κοινωνίας—λόγω τῆς μεταβάσεώς της ἀπὸ τὸν κτηνοτροφικὸ βίον στὸ γεωργικόν.

Στήν περίοδο αυτή, στή διάρκεια τῆς γεωργικῆς του δραστηριότητος, ὁ ἄνθρωπος πάντα ἐρχόταν σ' ἐπαφή μὲ τὸ πρόβλημα: τί ἦταν ἡ γύρω του φύσις, ἡ ὁποία ἀποτελοῦσε τὴν πηγὴ ὅλης τῆς ζωῆς καὶ τῆς εὐημερίας του. Ὑποχρεωνόταν ἔτσι ν' ἀξιολογεῖ τὸ ἔδαφος, τὸ ἀνάγλυφο τῆς περιοχῆς, τὴν ἐποχὴ τοῦ ἔτους, τὸ κλίμα. Ἀπὸ ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως οἱ λαοὶ τῆς περιόδου αὐτῆς ἰδιαίτερη σημασία ἀπέδιδαν σὲ κάποια ἀρχὴ πού οἱ Αἰγύπτιοι τὴν ἐξέφραζαν μὲ δυὸ παραστάσεις — μὲ ἓνα πανὶ πού τὸ φούσκωνε ὁ ἀέρας καὶ μὲ τὴ φωτιά πού βγάζει φλόγες. Ἡ ἐπιστήμη ἐξακρίβωσε ὅτι οἱ παραστάσεις αὐτὲς σημαίνουν τὴν ἀρχὴ (αἰτία) πού δίνει σ' ὅλο τὸ ζωϊκὸ κόσμον τὴν ἱκανότητα κινήσεως (πανὶ φουσκωμένο) καὶ τῆς θερμότητος (ἡ φωτιά). Στους ἀρχαίους Ἕλληνες ἡ ἀντίληψι αὐτὴ ἔλαβε τὴν ὀνομασία «πνεῦμα», πού σὲ ἄμεση ἔννοια σημαίνει ἀέρας, φύσημα, σὲ βαθύτερη δὲ σημαίνει κινήτηριον ἀρχή. Ἡ ἀντίληψις αὐτὴ ἀπὸ τῆ γενικῆς φιλοσοφίας πέρασε καὶ στὴν ἰατρικὴ τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς, ὅπου, οἱ θεωρητικὲς ἀντιλήψεις τῶν γιατρῶν, γιὰ τὴν προέλευσι τῆς ἀρρώστειας εἶχαν σὰν βάσι τὶς ἀναθυμιάσεις (ἀκτινοβολία), οἱ ὁποῖες προήρχοντο ἀπὸ τ' ἀστέρια. Στὴν ἀρχαία Κίνα καὶ στὶς Ἰνδίες σὰν φορεῖς τῆς κινήτηριος αὐτῆς ἀρχῆς ἐθεωροῦσαν τὸ χῶμα, τὸ νερὸ καὶ τὴ φωτιά. Στὸ ξακουστὸ μνημεῖο τῆς ἀρχαίας Κινέζικης ἰατρικῆς «Νέι - τσζίν» (βιβλίον τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἀνθρώπου), 3.000 π.Χ., μπαίνει τὸ πρόβλημα τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ δίνεται ἡ ἀπάντησις ὅτι ἀποτελεῖται ἀπὸ 5 κοσμικὰ στοιχεῖα — τὸ χῶμα, τὸ νερὸ, τὴ φωτιά (σύμβολο τῆς θερμότητος), τὸ ξύλο (σύμβολο φυτικό) καὶ τὸ νερὸ. Ἐτσι ὁ ὄργανισμὸς ἔχει ὁλότελα ὕλικὴ φύσι. Στὸ Νέι - τσζίν ἡ θεωρία τῶν κοσμικῶν στοιχείων συμπληρώνεται μὲ τὴ θεωρίαν τῶν δυὸ ἀρχῶν τοῦ «γιάν» (ἀέρας) καὶ τοῦ «ἴν» (αἷμα). Τὸ αἷμα θεωρεῖται ἀκίνητο καὶ κινητοποιεῖται ἀπὸ τὸν ἀέρα καὶ τὴν ἀναπνοή.

Τὴν ὑπαρξὶ δυὸ θεωρητικῶν κατευθύνσεων τὴ βλέπουμε καθαρὰ στὴν ἰατρικὴ τῶν ἀρχαίων Ἰνδιῶν. Πάνω στὴ βάσι τοῦ ἀγῶνα μεταξὺ τῆς κάστας τῶν πολεμιστῶν καὶ τῶν βραχμάνων ἀναπτύχθησαν νέες φιλοσοφικὲς καὶ θρησκευτικὲς θεωρίαι, οἱ ὁποῖες ἐπέδρασαν καὶ στὴν ἰατρική. Ὁ Βούδας ἐδίδασκε ὅτι ἡ εὐτυχία βρίσκεται στὸν ἄλλο κόσμον — στὴ νιρβάνα. Ὁ Σουισρούτα ἀντίθετα ἠρνεῖτο τὴν ὑπαρξὶ θεῶν καὶ ἐδίδασκε ὅτι τὰ κοσμικὰ στοιχεῖα εἰσέρχονται στὸν ὄργανισμό μὲ τὴν τροφὴ καὶ μεταβάλλονται σὲ αἷμα, τὸ ὁποῖο μὲ τὶς ρυθμικὲς ὥσεις τῆς ἀναπνοῆς κινεῖται πρὸς ὅλον τὸν ὄργανισμό. Ἡ ἰδεολογία αὐτὴ ἦταν ἡ ἰδεολογία τῶν προοδευτικῶν στρωμάτων καὶ ἐστηρίζετο στὴ γενικὴ φυσικὴ φιλοσοφία τοῦ καιροῦ. Ὁ ρόλος τῆς θεωρίας αὐτῆς ἦταν πολὺ σημαντικὸς, γιατί ἡ ἰατρικὴ ἀπὸ ἐκεῖ πῆρε τὴ δυνατότητα νὰ λύσει τὸ δύσκολο πρόβλημα τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπὸ τὴν πρακτικὴν ἰατρικὴν ν' ἀνεβεῖ στὸ ἐπίπεδο τῆς θεωρητικῆς ἰατρικῆς γνώσεως.

Στὸ μεταξὺ, μὲ τὴν ἐμφάνισι τοῦ δουλοκτητικοῦ κράτους, ἐμφανίστηκε διπλὰ του ἡ πολι-

τικὴ, τὸ δίκαιο, ἡ φανταστικὴ ἀντανάκλασι τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως στὴν κεφαλὴ, πού λέγεται θρησκεία καὶ ἡ κάστα τῶν ἱερέων καὶ τὰ τεμένη, σὰν κέντρο ἰδεολογικῆς ἐπενέργειας τῶν κυριάρχων στοὺς καταπιεζόμενους. Οἱ ἱερεῖς στὰ τεμένη ἐκμεταλλεύονται τὴν ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου γιὰ θεραπευτικὴ βοήθεια καὶ ἔτσι ἐμφανίζεται ἡ ἰατρικὴ τῶν τεμενῶν, ὅπου οἱ ἱερεῖς ἐχρησιμοποιοῦσαν τὴν πείρα τῆς λαϊκῆς ἰατρικῆς, μέσα ὅμως σὲ εἰδικὲς τελετουργίες. Καὶ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ πρωτοεμφανίστηκαν στὴν ἀρχαία Ἀνατολὴ καὶ συναντῶνται στὴν ἰατρικὴ τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας καὶ Ρώμης, ὅπως καὶ σήμερα.

Στὴν Ἀρχαίαν Ἀνατολὴν πρωτοεμφανίσθηκε ἡ λεγόμενη ἀστρική κοσμοθεωρία. Βάσι τῆς εἶχε τὶς παρατηρήσεις τῶν Βαβυλωνίων, οἱ ὁποῖοι ὅταν πέρασαν στὴ γεωργικὴ οἰκονομία παρατήρησαν ὅτι οἱ πλημμύρες τοῦ Τίγρη καὶ τοῦ Εὐφράτη, στὶς πεδιάδες τῶν ὁποίων εἶχαν τὰ νοικοκυριά τους — εἶχαν σχέσι μ' ὀρισμένη θεοὶ τῶν πλανητῶν καὶ τῶν ἀστέρων στὸν οὐρανὸ θόλο. Οἱ ἱερεῖς τὴν παρατήρησι αὐτὴ τὴ μετέτρεψαν σὲ θεωρίαν ὅτι ὄχι ἀπλῶς ἡ θέσις τῶν ἀστέρων στὸν οὐρανὸ σχετίζεται μὲ τὶς πλημμύρες, ἀλλὰ ὅτι τ' ἀστέρια τὰ ἴδια κατευθύνουν τὶς πλημμύρες καὶ τὸ κάθε τι στὴ γῆ. Σὲ συνέχεια πάνω ἀπὸ τ' ἀστέρια ἔβαλαν τοὺς θεοὺς καὶ ὑπέβαλαν στὸ λαὸ τὴν ἀντίληψι ὅτι πᾶ ὄχι τ' ἀστέρια, ἀλλὰ οἱ ἴδιοι οἱ θεοὶ διευθύνουν τὸν κόσμον καὶ τὴν ἀκτινοβολία. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ζεῖ σύμφωνα μὲ τὴ θέλησι τῶν θεῶν ἔχει «εὐνοϊκὰ ἀστέρι» ἂν ἀμαρταίνει οἱ θεοὶ τὸν ἐγκαταλείπουν, τ' ἀστέρια δὲν ἐπενεργοῦν πάνω του εὐεργετικὰ καὶ τὸν καταδιώκουν οἱ ἀτυχίες καὶ οἱ ἀρρώστειαι. Ὁ πιὸ σπουδαῖος θεὸς ἦταν ὁ ἥλιος, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ἀκτινοβολία του διεισδύει στὸ αἷμα δίνοντάς του θερμότητα καὶ κίνησι. Ἀπὸ τὴν ἀντίληψι αὐτὴ τῆς «ἐμψυχώσεως», τῆς ἐμφυσήσεως ζωῆς, ἐγεννήθη γρήγορα ἡ ἀντίληψις περὶ ψυχῆς σὰν πνεύματος, ἡ ὁποία καὶ ἀπετέλεσε τὴ βάσι τῆς ἰδεαλιστικῆς κατευθύνσεως στὴν ἰατρική. Οἱ θεοὶ, ἐδίδασκαν οἱ ἱερεῖς τὰ προέβλεψαν ὅλα καὶ οἱ γιατροὶ δὲν εἶχαν ν' ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἐμβάθυνσι τῶν γνώσεών τους, ἀλλὰ στὸ πῶς θὰ γνωρίσουν τὶς «ἀποκαλύψεις» τῶν θεῶν. Ἐτσι, ἡ ἰατρικὴ τοῦ τεμένους προβάλλει σὰν ἀνοιχτὸς ἐχθρὸς τῆς προόδου καὶ ἐξελίξεως τῆς ἰατρικῆς.

Μὲ τὴν ἐμφάνισι, λοιπὸν τῆς δουλοκτητικῆς κοινωνίας ἐμφανίζονται οἱ δύο κατευθύνσεις στὴν ἰατρική, ἡ ὕλιστικὴ, ἐπιστημονικὴ, σὰν δημιουργημα τῆς πείρας καὶ τῆς δραστηριότητος τοῦ λαοῦ καὶ τῶν γνησίων ἐκπροσώπων του καὶ ἡ ἰδεαλιστικὴ, σὰν φραγμὸς τῆς προόδου καὶ σὰν δπλο ἰδεολογικῆς καταπιέσεως.

Γιὰ τὸ πῶς εἶχε ἡ ἰατρικὴ στὴν περίοδο τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τὸ πρωτόγονο κοινοτικὸ σύστημα στὸ δουλοκτητικὸ, ἔχουμε πληροφορίες ἀπὸ τὴν Ἰλιάδα. Στὸν Τρωικὸ πόλεμον παίρνει μέρος ὁλόκληρη οἰκογένεια γιατρῶν ἐπαγγελματιῶν, πού ταυτόχρονα ἀποτελοῦν καὶ οἰκογενειακὴ ἰατρικὴ σχολή. Ἀρχηγὸς τῆς οἰκογε-

νείας και δάσκαλός της ήταν ο 'Ασκληπιός. Μαθητής του ήταν τα δυό του παιδιά ο Μαχάων και ο Ποδαλείριος. Στο γένος του τελευταίου ανήκε και ο μέγιστος γιατρός της αρχαιότητας 'Ιπποκράτης. Σάν νά φαίνεται ότι οι κόρες του 'Ασκληπιού 'Υγεία και Πανάκεια συμβολίζουν τις δυο τάσεις της ιατρικής. 'Η υγεία κρατάει στα χέρια της κύπελο από το οποίο πίνει ένα φίδι. Αυτή εφημιζόταν για τις λογικές συμβουλές που έδινε. 'Η Πανάκεια γιάτρεινε όλες τις αρρώστιες και κατήντησε να συμβολίζει κάθε αντεπισημονική μέθοδο θεραπείας.

Στην αρχαία 'Αθήνα η ιατρική του τεμένους ήταν το ίδιο μυστικιστική, όπως η ιατρική του τεμένους της 'Αρχαίας 'Ανατολής. Η αντίπαλή της, η επαγγελματική ιατρική της αρχαίας 'Αθήνας χαρακτηρίζεται από το ότι πριν απ' όλα, απ' αυτή έδημιουργήθηκαν τα πρώτα στην ιστορία της ιατρικής θεραπευτήρια — τα «ιατρεία» και τα «νοσοκομεία», πλάϊ στα οποία αναπτύχθηκαν πραγματικές ιατρικές σχολές.

Το φιλοσοφικό και φυσικοεπισημονικό θεμέλιο της ιατρικής της αρχαίας 'Ελλάδας ήταν η φιλοσοφία των υλιστών ιώνων φιλοσόφων. Έπειτα από τον όξυ στην 'Αθήνα άγώνα του 7ου π.Χ. αιώνα μεταξύ του δήμου (κατώτερα στρώματα του πληθυσμού, έμποροι και τεχνίτες) και των εύπατριδών από το άλλο, που είχαν την έξουσία, στις άποικίες της Μικρασίας είχαν καταφύγει, σαν πρόσφυγες, άγωνιστές της δημοκρατίας, οι όποιοι εκεί έδημιούργησαν νέα κέντρα έμπορίου, βιοτεχνίας και ιδεολογικού άγώνα κατά των εύπατριδών. Οι πιο διάσημοι ιδεολόγοι της Δημοκρατίας στις άποικίες αυτές ήταν, ως γνωστόν, ο Θαλής, ο 'Αναξίμανδρος, ο 'Αναξίμενης (6ος π.Χ. αιώνας), ο Λεύκιππος (5ος π.Χ. αιώνας) και ο 'Ηράκλειτος. Οι φιλόσοφοι αυτοί καταπολεμούσαν την πίστι στους θεούς, την πίστι ότι ο κόσμος έδημιουργήθηκε από τους θεούς και παράλληλα έξηγούσαν την προέλευσι του κόσμου χωρίς τους θεούς. Έκήρυτταν ότι βάσι όλων των πραγμάτων είναι μια πρωτούλη, που δεν έδημιουργήθηκε από κανένα και που έχει την ιδιότητα να κινείται (ο Λεύκιππος έλεγε ότι τα άτομα ανακυκλοούντα προς όλες τις κατευθύνσεις). Ήλη — έλεγαν — χωρίς κίνησι δεν υπάρχει, όπως δεν υπάρχει και κίνησι χωρίς ύλη. Λόγω της κινήσεως τα μόρια της ύλης συνενώνονται σε μεγαλύτερα σώματα και έτσι, χωρίς καμιά βοήθεια των θεών, δημιουργείται ο κόσμος και ό,τι υπάρχει στον κόσμο. Το κάθε τί στον κόσμο δεν είναι απολιθωμένο, αλλά όλα κινούνται, αλλάζουν και μεταβαίνουν από τη μια κατάσταση στην αντίθετό της. Κάθε τί, ως μās φαίνεται ένιαίο, άκέραιο, έχει μέσα του και το αντίθετό του.

Στην υλιστική αυτή φιλοσοφία άντετίθετο η ιδεαλιστική φιλοσοφία που άντανακλούσε την ιδεολογία της άριστοκρατίας.

'Από τις τρεις μεγάλες ιατρικές σχολές της περιόδου αυτής, άρχαιότερη είναι η σχολή του Κρότωνος (νότια 'Ιταλία), η όποια στις κύριες γραμμές της συνεχίζει την υλιστική παράδοσι της ιατρικής της αρχαίας 'Ανα-

τολής. Ο άρχηγός της 'Αλκμέωνας έδημιούργησε το πνευματικό (του άέρος) σύστημα, κατά το όποιο ο άέρας είναι η πρωτούλη, ο δε οργανισμός βρίσκεται σε ισορροπία του υγρού και του στερεού, του θερμού και του ψυχρού, το πικρού και του γλυκού κ.λ.π. Ο 'Αλκμέων ήταν έχθρός της μοναρχίας και φίλος της πολιτικής ισονομίας και την υγεία την έβλεπε στην ισονομία των αντιθέτων, ένω η κυριαρχία του ένός δηγει, όπως έλεγε, στην καταστροφή. Έτσι η κατεύθυνση της σχολής είναι διαποτισμένη από την άρχή των αντιθέτων και όπως φαίνεται στη σχολή αυτή όφείλεται και η έναντιοθεραπεία και απ' αυτήν την έπηρε ο 'Ιπποκράτης.

Η ιατρική σχολή της Κνίδου ('Ιωνία, 5ος π.Χ. αιώνας) με άρχηγό τον Εύρύφωνα είχε λαμπρές κατακτήσεις στην πρακτική ιατρική, στη διαγνωστική και στη σημειολογία. Αυτή ίδρυσε τη χημική θεωρία και την ισονομία την έβλεπε στη σωστή άνάμιξι (κράσι) των αντιθέτων με πρωτεύον το θερμό και το ψυχρό.

Η σχολή της Κω, με έπικεφαλής το διάσημο 'Ιπποκράτη, χαρακτηρίζεται από τις πρακτικές κατακτήσεις της. 'Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της είναι ότι έβαλε τα θεμέλια της κλινικής παρατηρήσεως και της θεωρίας των βασικών τύπων σωματικής διαπλάσεως. Ο 'Ιπποκράτης είχε ταξιδέψει στην 'Αθήνα κι έγνώρισε εκεί τη φιλοσοφία ένός από τους μεγαλύτερους διανοητές της αρχαιότητας, του Δημόκριτου, η φιλοσοφία του Δημόκριτου διαποτίζει όλο το έργο του 'Ιπποκράτη και στο «Περί άνέμων, υδάτων και τόπων» έργο του, μαρτυρείται με σαφήνεια ότι ο 'Ιπποκράτης ήταν δημοκρατικός στις πολιτικές του ιδέες και υλιστής στη φιλοσοφική του κοσμοθεωρία. Η θεωρία του Δημόκριτου, από την όποια έτρέφετο η άντίληψις του 'Ιπποκράτη, ήταν ότι τη βάσι όλων των πραγμάτων την αποτελούν τα άτομα, με την αιώνια κίνησί τους. Από τη στροβιλική κίνησι των ατόμων προήλθαν οι πλανήτες και η γη μας με ό,τι υπάρχει πάνω σ' αυτή. Για τον άνθρωπο έπίστευε ότι συνετέθη όχι με μιάς, ότι έγεννήθη από τα άτομα στο νερό και στην ιλύ.

Με βάσι το Δημόκριτο, ο 'Ιπποκράτης έπίστευε: 1) ότι τη φύσι του ανθρώπου τη «φτειάνει» η τριγυρινή φύσις και 2) ότι η κοινωνία με τους νόμους της μεταπλάθει τη φύσι του ανθρώπου. Στους παράγοντας της κοινωνίας ο 'Ιπποκράτης έλογάριαζε το πολιτικό καθεστώς, τις συνήθειες και τον τρόπο διαβιώσεως. Έτσι ο 'Ιπποκράτης διακρίνει τις διαφορές του έξωτερικού περιβάλλοντος, την ένότητα της σωματικής και ψυχικής φύσεως και προς πάντων τη σημασία των κοινωνικών παραγόντων. Οι άδυναμίες του 'Ιπποκράτη ήταν που δε μίλησε για την «πρωτούλη» και για την πηγή της κινήσεως στον άνθρωπο και η μεταφυσικότητά του — το ότι τη φύσι του ανθρώπου δεν την έβλεπε έξελισσόμενη, αλλά σαν κάτι που βγήκε έτοιμο από τα χέρια της φύσεως και που μονάχα η κοινωνία με τις άρχές της κάπως την αλλάζει. Με σαφήνεια όμως πραγματεύθηκε το πρόβλημα της αιτιολογίας των νό-

σων. Ἡ πιὸ γενικὴ αἰτία εἶναι οἱ ἀπότομες διακυμάνσεις τοῦ κλίματος, ἢ μὴ ἀντιστοιχία κλίματος καὶ φύσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἀκολουθοῦν οἱ βλάβες τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν ὑδάτων καὶ ἔπειτα τοῦ τρόπου διαβίωσης. Ὅλα αὐτὰ τὰ σημεῖα διατηροῦνται καὶ σήμερα σὲ ἰσχύ. Σχετικὰ μὲ τὴν παθογένεια — τὸ μηχανισμό δηλαδὴ μὲ τὸν ὁποῖο ἐπέρχεται ἡ ἀρρώστια — ὁ Ἱπποκράτης υἱοθετοῦσε τὴ θεωρίαν τῆς σχολῆς τῆς Κνίδου περὶ «κράσεως» καὶ «δυσκρασίας». Στὸ μεταξὺ ὁ Ἱπποκράτης πρόσθεσε καὶ νέο κεφάλαιο στὴν ἱατρικὴν — τὴν προγνωστικὴν. Οἱ ἐμπειριστὲς ὑπογραμμίζουν ὅτι μέθοδος τοῦ Ἱπποκράτη ἦταν ἡ κλινικὴ παρατήρησις. Πέρα ὅμως ἀπὸ τὴ λεπτότατη παρατηρητικότητά του ὁ Ἱπποκράτης ἔδωσε καὶ δείγματα ἀνυψώσεως σὲ γενικεύσεις μεγάλης πρακτικῆς καὶ θεωρητικῆς σημασίας. Τὴν ἀτέλεια τῆς ἀπλῆς παρατηρήσεως τὴν ὑπεγράμμισε στὸν πρῶτο κι' ὅλας ἀφορισμὸς του: «Ἡ μὲν τέχνη μακρά, ἡ δὲ πείρα σφαλερὴ...».

Ἔτσι ἀπὸ ὅλη τὴν πιὸ πάνω ἔκθεσι ἐπανεπιβεβαιώνεται ὅτι ὅλη ἡ προοδευτικὴ ἱατρικὴ καὶ τῆς περιόδου αὐτῆς ἦταν ὑλιστικὴ, σὲ ἀτελῆ ἔστω μορφή.

Στὸ μεταξὺ καὶ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, ὅπως καὶ στὴν ἀρχαία Ἀνατολή, κάτω ἀπὸ τὶς συνθήκες τῆς κοινωνικῆς πάλης, πού χαρακτηρίζει ὅλη τὴν περίοδο αὐτή, οἱ γιατροὶ εἶχαν χωριστεῖ σὲ δυὸ ἀντίπαλα ἰδεολογικά καὶ θεωρητικά στρατόπεδα. Στὸ πρῶτο ἀνῆκαν οἱ σχολῆς πού πρὶν λίγο ἐγνώρισάμε. Στὸ ἄλλο ἀνῆκαν οἱ φίλοι τῆς ἀριστοκρατίας καὶ ὁπαδοὶ τοῦ ἰδεαλισμοῦ.

Ἀπὸ τοὺς τελευταίους ὁ παλιότερος ἦταν ὁ Πυθαγόρας, ἐχθρὸς τῆς δημοκρατίας. Μετὰ τὴ νίκη τῶν δημοκρατικῶν κατέφυγε στὴ νότια Ἰταλία. Πρῶτος ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες φιλοσόφους ὁ Πυθαγόρας μίλησε γιὰ ψυχὴν, καὶ τὴν ἐβλεπε μὲ ὑλιστικὴ μορφή. Παραδέχεται τὴν ἀποψὶ τῆς μετεμψυχώσεως. Τοὺς ἀρρώστους τοὺς «γιάτρευε» μὲ ὕμνους θρησκευτικούς, πού παίζονταν ἀπὸ μουσικὰ ὄργανα, μὲ θρησκευτικὸς χοροὺς καὶ καθαρτήριες τελετές.

Ἰδεαλιστικὴ ἐπίσης ἱατρικὴ σχολὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας ἦταν καὶ ἡ σχολὴ τοῦ Ἐμπεδοκλῆ, μόλο πού μερικὰ στοιχεῖα τῶν ἀπόψεων τῆς εἶναι ὑλιστικά. Πιστεύοντας στὴ μετεμψύχωσι, ἦταν φανατικὸς φυτοφάγος καὶ ἀκόμη τὰ σανδάλια πού φοροῦσε δὲν ἔπρεπε νὰ ἦσαν ἀπὸ ζωικὴ ὕλη, ἀλλὰ ἀπὸ χαλκὸ ἢ ἄργυρο. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς τὴν ψυχὴν τὴν ταύτιζε μὲ τὴ σκέψιν, μὲ τὴ νόησιν.

Στὸ μεταξὺ, ἡ χαρακτηριστικώτερη ἰδεαλιστικὴ ἱατρικὴ σχολὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας ἦταν ἡ σχολὴ τοῦ Πλάτωνα, ὁ ὁποῖος ἔζησε σὲ μιὰ περίοδο βαθύτατης οἰκονομικῆς κρίσεως καὶ ἰδεολογικῆς καὶ πολιτικῆς ἀποσυνθέσεως τῆς δημοκρατίας. Σὰ συνειδητὸς πολέμιος τοῦ ὑλισμοῦ, ὁ Πλάτωνας ἀγόραζε τὰ χειρόγραφα τοῦ Δημόκριτου καὶ τὰ ἔκαιγε. Στὴ φιλοσοφία του ξεκινοῦσε ἀπὸ τὸ πρόβλημα: ἀπὸ ποῦ παίρνονται οἱ γενικὲς μας ἰδέες, οἱ ἔννοιες «ἄνθρωπος» «σπίτι», «βιβλίο» κ.λ.π. Ὁ Πλάτωνας δὲν ἐδέχεται ὅτι τὶς ἔννοιες αὐτὲς τὶς ἀποκτοῦσε

γενικεύοντας τὶς παρατηρήσεις μας πάνω στὰ μεμονωμένα ἀντικείμενα ἑνὸς εἶδους, δὲν παραδέχεται δηλαδὴ ὅτι οἱ ἰδέες εἶναι προϊόντα τῆς νοήσεώς μας, πού δὲν ἔχουν μέσα τους τίποτε τὸ ὑπερφυσικὸ ἢ θεῖο ἀλλ' ἀντίθετα ἐπρέσβευε: 1) ὅτι οἱ ἰδέες ἀποτελοῦν τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, ἀντανανταλοῦν τὴν πραγματικὴν φύσιν κι' ὄχι τὶς ἐξωτερικὲς μονάχα ιδιότητές τους. 2) ὅτι οἱ ἰδέες ἀποτελοῦν τὸν πραγματικὸν κόσμον, τὰ δὲ συγκεκριμένα ἀντικείμενα εἶναι ἀπλῶς μορφὲς ὑπάρξεως τῶν ἰδεῶν καὶ γι' αὐτὸ εἶναι προσωρινά, ἐνῶ οἱ ἰδέες εἶναι ἀθάνατες. Ὁ γύρω μας κόσμος κατὰ συνέπειαν δὲν εἶναι πραγματικὸς. 3) Οἱ ἰδέες εἶναι προϊόντα τοῦ «αἰώνιου λογικοῦ» καὶ κατὰ συνέπειαν ἐμεῖς καμμιὰ γνῶσιν δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκτήσουμε καὶ καμμιὰ ἐπιστήμην δὲ μᾶς χρειάζεται. Ἔτσι οἱ ἔννοιες, οἱ ἰδέες εἶναι προγενέστερες ἀπὸ τὰ ὑλικά πράγματα, ἢ σκέψιν εἶναι τὸ πρωτεῦον, ἢ ὕλη τὸ δευτερεῦον καὶ ἡ ἐπιστήμην εἶναι θείας προελεύσεως.

Τὸ ἱατρικὸ σύστημα τοῦ Πλάτωνα δὲν ἦταν παρὰ ἀπλῆ ἐπαναφορὰ τοῦ συστήματος τῶν Βαβυλωνίων ἱερέων καὶ μερικῶν Ἰνδῶν φιλοσόφων. Ὁ ἄνθρωπος διευθύνεται ἀπὸ τὸ «αἰώνιο λογικόν» μέσω τριῶν ψυχῶν — τῆς λογικῆς, τῆς φυτικῆς καὶ τῆς «ζωϊκῆς», οἱ ὁποῖες ἀντίστοιχα βρίσκονται στὸν ἐγκέφαλον, στὸ στήν καὶ στὴν καρδιά. Οἱ ψυχὲς αὐτὲς διευθύνουν τὸν ἄνθρωπον, ὄχι ἄμεσα, ἀλλὰ μέσω τῆς νοητικῆς, τῆς τροφικῆς καὶ τῆς θερμαντικῆς δυνάμεως. Οἱ ψυχὲς αὐτὲς διευθύνουν τὰ 4 ἢ 5 στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελεῖται τὸ σῶμα (φωτιά, γῆ, νερό, ἀέρας, αἰθέρας). Ὄταν τὰ στοιχεῖα αὐτὰ δὲν ὑποτάσσονται στίς ψυχὲς ἀρχίζει ἡ «δυσκρασία». Ἡ αἰτία λοιπὸν τῆς ἀρρώστειας δὲν συνδέεται μὲ τοὺς ἐξωτερικοὺς παράγοντες, ἀλλὰ μὲ τὸ ὅτι ἡ ὑλικὴ ὑπόστασις τοῦ ἀνθρώπου δὲν ὑποτάσσεται στὴν ψυχικὴ. Ὁ Πλάτωνας δὲν ἀρνεῖται τὴν ἀξίαν τῶν φαρμάκων, ἀλλὰ τὰ χρησιμοποιοῖ μὲ τὴ συνοδείαν ὕμνων, χορῶν καὶ τελετῶν.

Ἔτσι ὅλο τὸ ἱατρικὸ σύστημα τοῦ Πλάτωνα εἶναι δειστικόν — ἡ νέα γιὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἰδέαν πού φέρνει εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει διπλὴ φύσιν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴ θεωρίαν τοῦ Ἱπποκράτη ὅτι εἶναι ἐνιαία ἡ φύσις τοῦ ὁργανισμοῦ — θεωρία πού εἶναι δεκτὴ καὶ σήμερα ἀπὸ ὅλη τὴν προοδευτικὴν ἱατρικὴν. Ἡ ἱατρικὴ θεωρία τοῦ Πλάτωνα ἔχει καθαρὰ πολιτικὸν χαρακτῆρα καὶ κηρύσσει τὴν ἰδέαν τοῦ τῆς ὑποταγῆς. Ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Πλάτωνα ἡ ἰδεολογικὴ διατάλῃ δὲν εἶναι γιὰ τὸ ποῖα εἶναι ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ γιὰ τὸ ζήτημα, ἂν εἶναι ἐνιαία ἡ διπλὴ ἡ φύσις αὐτή.

Ὁ μέγιστος ἐγκυκλοπαιδιστὴς καὶ φιλόσοφος Ἀριστοτέλης ἐγενίκευσε ὅλες τὶς ἐπιτεύξεις τῆς φυσιοφιλοσοφίας πού εἶχαν συσσωρευθεῖ ὥς τὶς ἡμέρες του. Θεωροῦσε πηγὴν τῶν γνώσεων ὄχι τὸ «αἰώνιο λογικόν», ἀλλὰ τὴν παρατήρησιν. Στὸν κόσμον πρωτεύουσα εἶναι ἡ ὕλη, ἡ ὁποία, μαζὶ μὲ τὴν κίνησιν εἶναι προαιώνια καὶ δὲ δημιουργεῖται ἀπὸ τὸ μηδέν, δὲν αὐξάνεται, δὲ μειώνεται, ἀλλὰ μονάχα μεταβάλλεται. Ἡ ζωὴ προῆλθε μὲ αὐτογένεσιν καὶ ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι κάτι ξεχωριστὸ ἀπὸ τὴν ὕλη. Δὲν εἶναι ὑλική, ἀλλὰ προέρ-

χεται από την κίνησι της ύλης. Μὲ τὶς ἀνατομικὲς ἐργασίαι τοῦ πάνω στὰ ζῶα ὁ Ἀριστοτέλης ὑποπτεύθηκε τὴν ἐξέλιξι στὴ φύσι, ὅμως στὴν ἐποχὴ τοῦ δὲν εἶχε συγκεντρωθεῖ τὸ ὕλικὸ πού θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἐρμηνεύσει τὴ νομοτέλεια αὐτῇ. Τὶς σχετικὲς διαπιστώσεις τοῦ τὶς διατύπωνε σὰν ὑπαρξὶ «ἐνδελέχειας», δηλαδὴ μιᾶς τάσεως τῶν πραγμάτων πρὸς κάποιον σκοπὸν — πρὸς τὴν τελειότητα. Ἐδῶ ὁ Ἀριστοτέλης ξέφυγε ἀπὸ τὴν ὕλιστικὴν του γραμμὴν πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ ἰδεαλισμοῦ καὶ αὐτὸ τὸ ἐκμεταλλεύτηκαν οἱ ἰατροφιλόσοφοι τοῦ μεσαίωνα, βεβαιώνοντας ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἐδίδασκε τάχα ὅτι ἡ ἐνδελέχεια τῆς ὕλης ἔχει δοθεῖ ἀπὸ τὸ θεό. Ἔτσι τὸν ἀσυνεπῆ ὕλισμὸν τοῦ μεγάλου στοχαστῆ οἱ ἰδεαλιστὲς τὸν μετέβαλαν σὲ ἰδεαλισμό.

Ἔτσι ἡ ἐπαγγελματικὴ ἱατρικὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας ἐσημείωσε καὶ πρὸς πέρα ἐπιτυχίαι ἀπὸ τὴν ἱατρικὴν τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς (ιατρεία, νοσοκομεῖα, ἱατρικὲς σχολαί, σπέρματα κοινωνικῆς πρόνοιαι, διαγνωστικὴ, σημειολογία, προγνωστικὴ κτλ.). Στὸ πρόσωπο τοῦ Ἱπποκράτη ἐλύθη τὸ πρόβλημα τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν θέσιν ὅτι ἡ σωματικὴ καὶ ἡ ψυχικὴ πλευρὰ τοῦ ἀνθρώπου δημιουργοῦνται ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ περιβάλλον, ὅτι ἡ φύσις τοῦ εἶναι ὕλικὴ καὶ ἐνιαία. Στὴν θέσιν γὰρ ὕλικότητα καὶ ἐνότητα τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, οἱ ἰδεαλιστὲς ἀντιπαραθέτουν τὴ διπλὴ φύσιν, μὲ προτεραιότητα τοῦ ἰδεατοῦ — τοῦ πνεύματος — πάνω στὸ ὕλικὸ — στὸ σῶμα.

Ἡ Ἀλεξανδρινὴ ἱατρικὴ δὲν ἀποτελεῖ ἰδιαίτερο στάδιον τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας ἱατρικῆς — εἶναι ἓν ἐπεισόδιόν της μετὰ τὸν Ἱπποκράτη καὶ τὸν Πλάτωνα. Χαρακτηριστικὸν της εἶναι ἡ ἀκριβολόγος ἔρευνα.

Ἡ προοδευτικὴ της κατεύθυνσις ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τὸν Ἐρασίστρατον, ὁ ὁποῖος ἔδωκε ἀπάντησιν στὸ πρόβλημα πού εἶχε ἀφίσει ἀνοιχτὸ ὁ Ἱπποκράτης καὶ εἶχε λαθεμένα λύσει ὁ Πλάτωνας — στὸ πρόβλημα ἀπὸ ποῦ προέρχεται ἡ ἱκανότητα τοῦ ἀνθρώπου γὰρ κίνησιν. Μὲ βάση τὶς ἀνατομικὲς παρατηρήσεις στὰ πτώματα τῶν ἐγκληματιῶν, ὁ Ἐρασίστρατος διεπίστωσε ὅτι ὁ ἐγκέφαλος εἶναι τὸ ὄργανον πού δίνει τὴν κίνησιν. Ἀπὸ τὸν ἐγκέφαλον ἀναχωροῦν καὶ στὸν ἐγκέφαλον καταλήγουν κινητικὲς καὶ αἰσθητικὲς νευρικὲς ἵνες, μέσῳ τῶν ὁποίων διοχετεύεται ἡ ἱκανότητα γὰρ κίνησιν, χωρὶς καμμιὰ βοήθειαν τῆς ψυχῆς. Ἔτσι συμπληρώθηκε ἓν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα κενὰ τῆς Ἱπποκρατικῆς διδασκαλίας.

Τὴν ἰδεαλιστικὴν κατεύθυνσιν τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἱατρικῆς τὴν ἐκπροσωπεῖ ὁ Ἡρόφιλος, ὁ ὁποῖος διεξήγαγε φανατικὴν πάλην κατὰ τοῦ Ἐρασίστρατου. Ὁ Ἡρόφιλος προσπαθοῦσε μὲ τὶς ἀνατομικὲς ἔρευνές του νὰ ἀποδείξει τὴν ὑπαρξὶ τῶν τριῶν ψυχῶν τοῦ Πλάτωνα. Στὴν προσπάθειάν του αὐτὴ ἔκαμε πολλὰ ἀνακαλύψεις γὰρ τὴν ἀνατομικὴν κατασκευὴν τοῦ ἐγκεφάλου, τοῦ ἥπατος καὶ τῆς καρδίας.

Μὲ τὴν πτώσιν τῆς οἰκονομικῆς σημασίας τοῦ Πτολεμαϊκοῦ κράτους ἐσταμάτησε καὶ ἡ

πολιτιστικὴ ἐξέλιξις τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ στὴν ἱατρικὴν δὲν ἐσημειώθη πιά τίποτε τὸ ἀξιόλογον. Ἐδῶ μονάχα ἀξίζει νὰ σημειώσουμε ὅτι ἐμφανίσθηκε καὶ σχολὴ «ἐμπειριστῶν», ἡ ὁποία ὑπεστήριξε ὅτι ὁ γιατρός δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ ἐρευνᾷ τὴ φύσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ διατυπώνει γενικὴν ἱατρικὴν θεωρίαν, ἀλλὰ τοῦ φτάνει ψηλαφητὰ νὰ ἀναζητῇ τὴν ἀποτελεσματικότητα τῶν φαρμάκων.

Τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς δουλοκτητικῆς ἱατρικῆς τὸ ἐκπροσωπεῖ ἡ Ρωμαϊκὴ ἱατρικὴ. Κι' ἐδῶ βέβαια συναντοῦμε τὴν ἱατρικὴν τοῦ τεμένους καὶ τὴν ἐπαγγελματικὴν ἱατρικὴν. Κι' ἐδῶ τὴν βάση τῆς προοδευτικῆς ἱατρικῆς τὴν ἀποτελεῖ ἡ φυσικὴ φιλοσοφία.

Οἱ ὄροι γὰρ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἱατρικῆς τῆς Ρώμης ἐδημιουργήθηκαν τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα, ὅποτε μὲ τὴν δημιουργίαν νέων τάξεων στὴ Ρωμαϊκὴ κοινωνίαν ἀρχίζει ἀγῶνας κατὰ τῶν πατρικίων. Στὸν ἀγῶνα αὐτὸν παίρνουν μέρος οἱ ἔμποροι, οἱ γεωργοί, οἱ δούλοι, οἱ τεχνῖτες καὶ οἱ διανοούμενοι, οἱ ὁποῖοι καὶ ἔδιναν στὸν ἀγῶνα τὰ ἰδεολογικά του ὅπλα. Ὁ κυριώτερος ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ὁ Λουκρήτιος, ὁ ὁποῖος ἔγραψε σὲ στίχους τὴν φιλοσοφικὴν πραγματείαν περὶ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Ὁ Λουκρήτιος ἐδανείσθηκε τὶς ἀντιλήψεις τοῦ ἀπὸ τὸν Ἕλληνα Ἐπίκουρον.

Ὁ Ρωμαῖος Ἀσκληπιάδης ἐπίστευε ὅτι βάσις τοῦ ὁργανισμοῦ (συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ψυχικῆς δραστηριότητος) εἶναι τὰ ἄτομα, τὰ ὁποῖα σχηματίζονται ἀπὸ τὸν ἀέρα καὶ τὴν τροφήν καὶ τὰ ὁποῖα κινοῦνται στοὺς ἰστούς μέσῳ πόρων. Ἀμεσὰ αἷτια τῆς ἀρρώστειας εἶναι ἡ στένωσις ἢ ἡ διαστολὴ τῶν πόρων αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπέρχονται λόγῳ ἐπιδράσεων τοῦ κλίματος, τοῦ τόπου καὶ τοῦ τρόπου διαβιώσεως. Αἰτιολογικὰ ὑποστήριξε κι' αὐτὸς τὸ τυχαῖον. Ἐνεωτέρωσε ἀρκετὰ συνιστώντας τὴν παραμονὴν στὸν ἀνοιχτὸ ἀέρα, ἰδιαίτερα τῶν ὁρέων, τὶς φυσικὰς ἀσκήσεις, τὸ μασάζ, τὴν ἰσπασία, τὴν κολύμβησιν κ.λ.π.

Στὴν ὕλιστικὴν κατεύθυνσιν τοῦ Ἀσκληπιάδου ἀντετίθετο ἡ ἀντιδραστικὴ - ἰδεαλιστικὴ κατεύθυνσις μὲ κυριώτερους ἐκπροσώπους τὸν Κέλσον καὶ τὸν Γαληνόν. Ὁ πρῶτος ἦταν δουλοκτητῆς καὶ ἐπειδὴ στὸν καιρὸν τοῦ οἱ δούλοι εἶχαν ἀκριβῆναι ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἱατρικὴν, μὲ σκοπὸν νὰ τὴν ἐφαρμόζει στοὺς δούλους του. Ἡ ὑπηρεσία τοῦ Κέλσου στὴν ἱατρικὴν εἶναι ὅτι μάζεψε καὶ διετήρησε τὶς πρὸ ἀρχαίας πηγὰς τῆς ἱατρικῆς. Στὴν πολιτικὴν μας ὁρολογίαν θὰ ἐχαρακτηρίσαμε σήμερον τὸν Κέλσον κεντρῶς. «Τίποτε δὲν πρέπει νὰ παίρνουμε ἀπόλυτα, οὔτε νὰ ἀρνιούμεστε καμμιὰ ἄποψιν, νὰ κρατοῦμε μέσῃ θεσιν ἀνάμεσα στὰ ἄκρα». Ἔτσι ἐγκρίνει ὅλες τὶς γνωστὰς ὥς τότε θεραπείαι, κάτω δὲ ἀπὸ ἓν συγκεκαλυμμένον ἐκλεκτικισμὸν διεξαγάγει ἀμείλικτην πάλην κατὰ τοῦ Ἀσκληπιάδου, ὁ ὁποῖος, ὅπως ἔλεγε, δὲν εἶναι χειρότερος τοῦ Ἱπποκράτη ἢ τοῦ Ἡρόφιλου, εἶναι ὅμως φιλόσοφος καὶ οἱ φιλόσοφοι ξέρουν μόνον τὴν ἐπιστήμην τῶν λόγων κι' ὄχι τὴν ἐπιστήμην τῆς θεραπείας. Δὲν παραδεχόταν τὴν θέσιν τοῦ Ἀσκληπιάδου ὅτι ἡ ἀρρώστεια μπορεῖ μὲ ἔγκαιρον θεραπείαν νὰ ἀναταχθεῖ. Κάθε ἀρρώστεια, ἔλεγε, ἔχει τὸν κύκλον της, τὸν ὁποῖον περνᾷ ὑποχρεωτικά. Οἱ

άστοι ιστορικοί αποδίδουν στον Κέλσο πολλές ανακαλύψεις. Ωστόσο είναι βέβαιο ότι κάθε νέο που περιέχει το έργο του το είχε πάρει από την Ίνδική Ιατρική.

Σημαντικότερη ήταν η επίδρασις στην Ιατρική του Κλαύδιου Γαληνού. Το σύστημά του επικυριάρχησε κάπου 15 αιώνες. Ο Γαληνός στη φιλοσοφία του ακολουθούσε τον Άριστοτέλη, στον οποίο, όπως και στον Πλάτωνα, είχε μαθητεύσει. Ο Γαληνός εκριτικάρισε τη θεωρία των ιδεών του Πλάτωνα. Πρωτεύον θεωρούσε όχι την ιδέα, αλλά την ύπαρξη, την ύλη, ή οποία έλεγε, είναι αιώνια, αφθαρτη και έφοδιασμένη με κίνησι. Στο θέμα της ψυχής ξεπερνούσε τον Άριστοτέλη, λέγοντας ότι είναι άκατανόητο το πώς μπορεί η ψυχή να διαπερνάει το σώμα, αν δεν είναι υλική. Δεχόμενος τη σκοπιμότητα του Άριστοτέλη υπεστήριζε ότι το «αίώνιο λογικό» διανοείται τις ιδέες του, ότι η ύλη τείνει να ένσαρκώσει αυτές τις ιδέες, παίρνοντας τις τελειωμένες. Στην πιο καλή λοιπόν περίπτωση ή διδασκαλία του ήταν δυϊστική. Μένει ακόμη όμως να ξεκαθαρίσουν οι ιστορικοί της Ιατρικής πόσο οι μοναχοί έπλαστογράφησαν και έφαλκίδευσαν το Γαληνό, όπως και τον Άριστοτέλη. Η αποκατάσταση των αυθεντικών κειμένων του αποτελεί μεγάλο πρόβλημα της ιστορίας της Ιατρικής. Φαίνεται πάντως ότι τον προσείλκυε ο Ιδεαλισμός και αυτό έβαλε τη σφραγίδα του στο Ιατρικό του σύστημα. Ο Γαληνός, λοιπόν, έπίστευε ότι ο οργανισμός αποτελείται από 4 στοιχεία, ότι όλες οι λειτουργίες του κατευθύνονται από την ψυχή με τις διάφορες δυνάμεις — τη νοούσα, την προσελκύουσα, την παρακρατούσα (τις τροφές), την μεταβάλλουσα, την αποδιώκουσα, την πάλλουσα κ.λ.π. Στην παθολογία δεχόταν την κρᾶσι δυσκρασία, υποταγμένες στην Ιδεαλιστική ψυχή. Οι αντιρρήσεις του στον Άσκληπιάδη σινίσταντο στο ότι οι ζωϊκές ύπαρξεις είναι «θεϊες μηχανές» που δεν είναι δυνατό να προέκυψαν με την τυχαία συνένωση των ατόμων, αλλά έδημιουργήθηκαν από το «καθολικό ή ανώτατο λογικό», που κατοικεί στον ήλιο, στη σελήνη και στ' αστέρια, μα που διαποτίζει το σύμπαν. Η τελειότητα των ζωϊκών ύπαρξεων όφείλεται στο ότι το ανώτατο λογικό της δημιουργεί πολύ μελετημένα προσδιορίζοντας πρώτα τη λειτουργία που θα εκτελεί κάθε μιά τους και δημιουργώντας έπειτα για την πραγματοποίησί τους τη δοσμένη ύπαρξη. Πάει να πει, πρώτα εμφανίζονται οι λειτουργίες και κατόπι τὰ όργανα, που τις εκτελούν. Αυτό υπενθυμίζει τη θεωρία του Πλάτωνα για τις ιδέες, ενώ το προδιαγεγραμμένο των λειτουργιών υπενθυμίζει την τελεολογική αρχή του Άριστοτέλη. Και οι δυο πλευρές αυτές υιοθετήθηκαν από το μεσαίωνα και αποτέλεσαν τη φιλοσοφική βάση του Χριστιανισμού έτσι που έγινε η Ιατρική αυτή «θεραπευτική της θεολογίας». Η θετική πλευρά του Γαληνού είναι οι τεράστιες ανακαλύψεις του στην ανατομία, και στη φυσιο-

λογία, που δυστυχώς δεν εφαρμόστηκαν στην Ιατρική, γιατί επιδίωξίς του ήταν ν' αποδειχθεί ή σοφία του «άνώτατου λογικού» και ή σκοπιμότητα της κατασκευής και των λειτουργιών των οργάνων. Η θεολογία και ή τελεολογία έκλεισαν το δρόμο της πρακτικής χρησιμοποίησώς της και της ωφέλειας απ' αυτή.

Από τους υπόλοιπους εκπροσώπους της ρωμαϊκής Ιατρικής οι αξιολογότεροι υλιστές ήταν ο Σωρανός ο πρεσβύτερος από την Έφεσο και ο Διοσκουρίδης από την Κιλικία, οι όποιοι έγραψαν διάφορα συγγράμματα για διάφορους κλάδους της Ιατρικής.

Κλείνοντας έτσι τη δουλοκτητική περίοδο, μπορούμε να σημειώσουμε ότι η μετὰ βασίς από την ποιμενική οικονομία στη γεωργία και στην τήξη των μετάλλων, έφερε νέες πηγές υλικών αγαθών και έπλούτισε την Ιατρική με μεγάλο αριθμό νέων φυτικών και χημικών φαρμακευτικών ουσιών. Στην περίοδο αυτή ξεχωρίστηκε το έπαγγελμα του γιατρού και εμφανίστηκαν οι πρώτες — οικογενειακές ακόμη — Ιατρικές σχολές. Με την εμφάνισι του επαγγελματία γιατρού ανέκυψε στην Ιατρική το πρόβλημα για τη φύσι του ανθρώπου. Το πρόβλημα αυτό εμφανίστηκε στην Ιατρική όλων των χωρών, όταν έφτασαν σ' έναν όρισμένο βαθμό ανάπτυξεως ή τεχνική και ή κυκλοφορία των έμπορευμάτων — όταν εμφανίστηκε ή τάξι των έμπόρων και της χρηματιστικής άριστοκρατίας, με τη νέα Ιδεολογία τους, ή όποία συνεπλέκετο σέ άγώνες με την Ιδεολογία της παλιᾶς γαιοκτημονικής άριστοκρατίας. Η Ιδεολογία της νέας τάξεως αποτελούσε το σώμα όλων των φυσικοεπιστημονικών γνώσεων του καιρού εκείνου, της φυσιοφιλοσοφίας, ή όποία αποτελούσε και το μοναδικό θεμέλιο της Ιατρικής. Με βάση τη γενική φυσιοφιλοσοφία ελύθηκε στον ένα ή στον άλλο βαθμό το πρόβλημα της φύσεως του ανθρώπου και σειρά άλλων προβλημάτων της πρακτικής και της θεωρητικής Ιατρικής.

Το χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι ή διάσπασι των αντιλήψεων. Δυο λύσεις στο πρόβλημα της φύσεως του ανθρώπου, δυο Ιατρικές θεωρίες, δυο θεωρίες για το ρόλο του τυχαίου και της σκοπιμότητας στην κατασκευή και στη λειτουργία των οργάνων. Η διάσπασις και διαπάλη αυτή συγκεκαλυμένα ή άνοιχτά διατηρείται ως τις ήμέρες μας με το φροϋδισμό ή τη διάδοχό του ψυχοσωματική Ιατρική σαν Ιδεολογία της αντιδραστικής Ιατρικής, με την Παυλοβιανή διδασκαλία από το άλλο μέρος σαν Ιδεολογία της προοδευτικής Ιατρικής. Άλλά το θέμα αυτό μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο δεύτερης μελέτης.

